

Xip xap a Miralsot

El grup de carrer lleidetà inicià aquest curs les activitats del Projecte d'Animació Cultural del Govern d'Aragó.

Lo Simó de Saidí

Entrevistem a una persona que ha dedicat tota la seua vida a matenir viva la màgia del cinema.

Premis 6 de novembre

Josep Galan, en el record i Lluís Llach, en persona, van ser presents a les Jornades literàries del Baix Cinca.

LA FRANJA

Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó

2,30 €

Any 7 • núm. 61 • La Franja, desembre de 2006

Ilan Gibson al Matarranya

Ilan Gibson signant exemplars dels seus llibres a l'Ajuntament de Vall-de-l'Isobert

EDITA:

Iniciativa Cultural de Franja

C/ Pla, 4, 44610 Calaceit, Tel. 978 85 15 21
 Associació Cultural del Matarranya
 Consells Locals de la Franja
 Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
 Centre d'Estudis Ribagorçans (CeRib)

DIRECTOR:

Màrio Sasot
 msasote@yahoo.es

GESTIÓ I ADMINISTRACIÓ:

Hipòlit Solé

CAP DE REDACCIÓ:

Isabel Calaf • T. 661 470 457
 tempsdefranja@telefonica.net

COORDINACIÓ DE COMARQUES:

Marta Canales

REDACCIÓ:

Antoni Bengochea, Lluís Rajadell,
 Carles Sancho i Pasqual Vidal
 (el Matarranya).
 Arcadi Abad, Damià Torrent,
 Marta Canales, Jaume Casas
 i Josep Labat (el Baix Cinca).
 Carles Barrull, Anna Enjuanes,
 Neus Enjuanes i Aleix Castellnou
 (la Llitera i la Ribagorça).
 Carme Messeguer (PPCC).

OPINIÓ:

Susanna Barquín, Esteve Betrià,
 Tomàs Bosque, Josep A. Carrégal,
 Miquel Estaña, Joaquim Montclús,
 Josep Puche, Francesc Ricart,
 Carles Sancho, Ramon Sistac
 i Carles Terès.

SUBSCRIPCIONS I PUBLICITAT:

978 85 15 21

IMPRESSIÓ I PRODUCCIÓ:

Gràfiques del Matarranya, SL
 grafiques@matarranya.com

DIPÒSIT LEGAL: TE-88/2000

ISSN: 1695-7709

EN VENDA A:

Albelda
 Estanc Conchita
Calaceit
 Papereria Abàs
El Torricó
 Llibreria Pilarín
Fraga
 Llibreria Badia, Llibreria Cabrera
Girona
 Llibreria Les Voltes
Lleida
 Llibreria de la Generalitat
Mequinensa
 Papereria González
Reus
 Llibreria Gaudí
Saidí
 Llibreria Panadés
Saragossa
 Papeleria Germinal
 C/ Sepulcro, 21
Tamarit
 Estanc Patrino
Tortosa
 Llibreria El Temple
Vall-de-roures
 Llibreria Serret

Unes Jornades prometedores

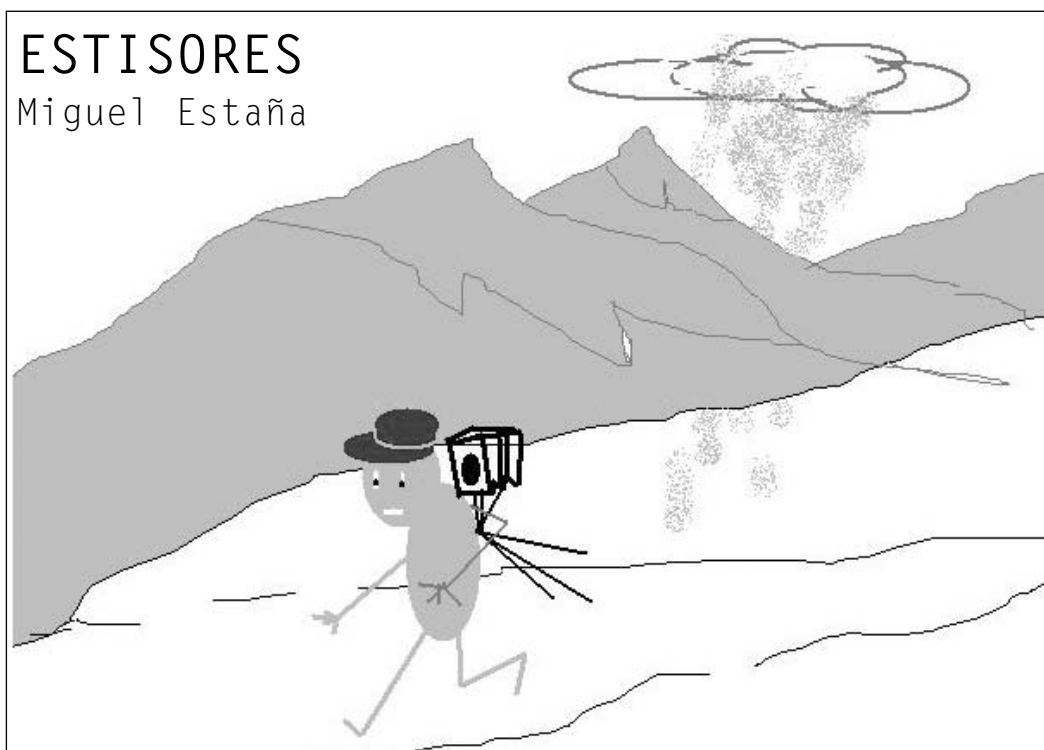
La comarca del Matarranya ha celebrat durant tres caps de setmana –del 27 d'octubre al 12 de novembre– les III Jornades Culturals i Literàries. L'Associació Cultural del Matarranya amb altres entitats també va voler ser-hi com a entitat col·laboradora. De divendres a diumenge una atapeïda programació d'actes s'anaven produint sense pausa. A més, les convocatòries canviaven ràpidament de població, afortunadament les distàncies entre les viles al Matarranya són curtes. Nou poblacions de la comarca, la meitat, van acollir la trentena dels actes programats en la convocatòria que eren ben diversos i dirigits a un públic heterogeni: presentació de llibres, taules redones, conferències, exposicions plàstiques, projeccions, animació, teatre, correfocs, actuacions musicals... L'assistència del públic als actes va ser molt irregular, des de convocatòries que van fer insuficient el local que l'acollia, com en el cas de la presentació del llibre de l'hispanista irlandès Ian Gibson sobre *Antonio Machado. Liger de equipaje a Vall-de-roures* a d'altres que, per diversos motius, no van aconseguir atraure gaire públic. Potser caldria fer alguna cosa per afavorir aquests últims perquè les convocatòries en el futur foren més equilibrades. I no val com excusa que unes poblacions són més grans que altres perquè hi va haver algun acte a viles menudes, com el cas de Valljunquera, amb la conferència de Pere Navarro sobre *Els parlars del Matarranya* que comptà amb la presència d'un nombrós públic.

Celebrem que, excepte el primer cap de setmana on els actes organitzats es van fer en castellà

–en comptar amb la presència de molta gent castellanoparlant– les altres convocatòries es van fer molt majoritàriament amb la llengua de la comarca amb una gran acceptació per part del públic assistent, tal com ha de ser per normalitzar la cultura a casa nostra, que ja va sent hora.

Des de les associacions culturals locals hi va haver qui es va queixar de la poca implicació que se'ls va donar en la celebració dels actes a la seua vila ja que aquestes entitats són les que programen la cultura local i una col·laboració comarca i associacions haguera estat més efectiva. Ningú com elles saben quins actes culturals compten amb més assistència de públic en el seu poble. I potser tenen raó. Si mirem en el programa de mà només apareixen com a associacions culturals locals col·laboradores de les jornades Repavalde de Vall-de-roures i l'A. C. El Galeró d'Arenys de Lledó.

Cal felicitar especialment la consellera de Cultura i Esports de la comarca Rosa Domènech entusiasta iniciadora i continuadora d'un ambiciós projecte cultural que comença a ser sòlid però que cal treballar per millorar any rere any. Potser s'hauria de contemplar que les jornades no coincidisquen amb altres convocatòries al Matarranya: el dia dels Bolets a Beseit o les fires de Mont-roig i Ràfels. Ja sabem que és difícil buscar un calendari lliure de convocatòries, però val la pena intentar-ho. El programa de mà i els cartells anunciadors dissenyats a Gràfiques del Matarranya i el quadre que els il·lustrava de Gemma Noguera són el reconeixement públic de la llarga trajectòria d'uns excel·lents creadors gràfics que tenim a casa nostra.

s u m a r i

salutació del director

El nostre president aragonès va anar recentment a Roma de peregrinatge per a reclamar a les autoritats vaticanes que facen complir les seues sentències. Per la capital del regne, Saragossa, ha estat també de peregrinatge pòstum (diu que és la seua darrera gira) l'admirat, tendre i sempre combatiu cantautor Lluís

Llach, que també, aprofitant l'avinentesa, va passar per Fraga convidat pels no menys combatius i admirables Casals Jaume I, amb motiu dels homenatges que durant eixa setmana es van organitzar a la capital del Baix Cinca en memòria de Josep Galan.

Sembla que un peregrinatge va tindre més èxit que altre. Marcel·lí Iglesias no va poder arrencar més que paraules i bones raons dels dirigents de l'Estat Vaticà. En canvi, el ja no tan noi de Verges va aconseguir arrencar en els seus recitals un fervor incondicional, quasi místic, i la il·lusió que un dia (o un mil·leni) d'aquests tornen a bufar vents de revolta.

També va ser il·lusionant la participació activa i entusiasta dels alumnes, mestres i pares de les escoles de Fraga i Saidí en els actes en honor d'en Galan que es van fer dins dels centres i al carrer del Cegonyer de Fraga. A més d'il·lusió, aquells xiquets portaven també la llavor d'un futur millor.

Màrio Sasot

2

Editorial

3

Salutació del director
Cartes dels lectors

4

El Matarranya

7

El Baix Cinca

10

Entrevista

Ramon Simó Parcerisa,
expropietari del cine de Saidí

12

La Llitera i la Ribagorça

15

Cultura/Llibres

16

Aragó

17

Gent de Franja

18

Països Catalans

19

Opinió:

Els sòrabs,
la minoria eslava d'Alemanya

cartes dels lectors

Dr. Jeckyl i Mr. Hide

Hi ha un polític fragatí, amb seient al congrés espanyol de diputats, que de dia va tant en contra de la unitat del català (febrer de 2006 amb l'aprovació de l'Estatut valencià) com de la seva l'exclusió (octubre de 2006 amb l'aprovació de l'Estatut aragonès). I de nit apareix en vetllades en favor de la cooficialitat del català a la Franja de Ponent (novembre de 2006 arran dels Premis Josep Galan i en anteriors edicions). A propòsit del doble discurs d'alguns pseudosocialistes, una veïna de Fraga em deia: «I quan se'n van a fer una becaina, dormen com lirons».

Quim Gibert-Fraga

El voluntarisme,
una suposada modernitat

Resulta, si més no, xocant llegir a la vostra revista les paraules que el diputat del PSOE Josep Maria Becana va pronunciar l'altre dia a Fòrnols: «farà més l'actitud personal que l'ensenyament o una llei», referint-se a la situació o futur del català a la Franja de Ponent. I em vénen al cap unes altres paraules que va dir la lingüista Carme Junyent en una altra taula rodona a Sants, on apuntava que el futur del català, en general, dependrà més de les actituds positives envers la llengua d'una certa generació de catalanoparlants joves i, fins i tot, tant o més del que pugui fer-se des de les administracions, estatals o no. Recorde que una persona del públic assistent va discrepar moltíssim d'aquesta opinió. Però, la lingüista mai va negar, com havia de fer-ho!, el paper que pot i deu tenir les institucions en aquest assumpte. És també, comptat i debatut, un vell debat que respon, massa vegades, a

interessos particulars o partidistes.

Però, en boca del diputat, aquesta apreciació només em sembla que un despropòsit més (l'actual text estatutari d'Aragó n'és un bon exemple), i com aquell que tira la pedra i amaga després la mà, per no assumir les responsabilitats, les seues i del seu partit, i de l'estat que representen (un eficaç aparell al servei de la minorització i subordinació de totes aquelles llengües que no siguen el castellà i de la societat que les parla) i per no tenir encara, Aragó, una justa Llei de Llengües, que els seus prometeren, adaptada a un teòric estat plurilingüe o pluricultural. Vella cançó aquesta, també. I mentrestant, senyor Becana, què hi farem, no?

Potser ja va essent hora de denunciar aquest cúmul de despropòsits de l'orgullós i acompleixat espanyol que s'hauria de mirar què significa realment allò de les pràctiques socials de la democràcia i d'una suposada «modernitat» que tan aferrissadament defensen. Perquè el que no es pot aguantar, damunt, és que cada vegada que intentem més controlar la nostra pròpia vida o posar en pràctica els nostres drets, segueixen essent percebuts d'amenaçants per aquells que representen el grup dominant i els acòlits autòctons que els segueixen.

No volem ni m'agrada parlar sols de «protecció», que la necessitem, com les espècies animals o vegetals que malviuen per l'acarnissament als quals els sotmetem. Més bé, cal exigir la plena normalització i oficialitat del català a la nostra societat, l'aplicació de polítiques socials que cerquen l'equilibri i la igualtat, i tot en favor de la diversitat lingüística i cultural en l'època més global, sembla ser, de totes les que ens ha tocat viure.

Àngel Velasco-Alginet. País Valencià

Els mont-roigins tornen la visita a Mont-roig del Camp

■ J.A. Carrévalo

L'ESMOLET

Poesia o cançó?

He dit a voltes que sóc un mal lector de poesia. Si més no un escàs lector. El poc temps que deixen els quefers diaris no em permeten el recolliment que requereix la seua lectura.

Tanmateix hi ha la poesia musicada. Les paraules untades de música penetren amb més facilitat. Algú podria aduir que en certa manera és una desvirtuació. El poema passa per la mà del músic i li dóna un altre aire, fins i tot un altre sentit. Sigui com sigui, és habitual que un poeta musicat per un cantautor famós agafi rellevància i difusió. És descobert per un públic que, com jo, rarament troba els moments per endinsar-se en les suggerències dels versos.

Hi ha el cas, diferent, del músic que fa les seues pròpies lletres. No cal que siga necessàriament cantautor. De vegades es pot dir que fa poesia, doncs els textos nus de música s'aguanten i fins i tot adquireixen nous colors. D'altres, en canvi, només funcionen conjuntament. La música crea un estat d'evocació que fa que les frases cantades prenguin un sentit que transmet sensacions. Podriem dir que la veu, la paraula entra dins la partitura. No parlo de les cançons adozenades que repeteixen fórmules i tiren pel dret. Parlo d'aquests autors que creen un univers personal i, en certa manera, original. M'he trobat sovint que una cançó m'agrada més pel que em suggereix que pel que diu literalment. Frases, paraules entrelligades a la música que m'evocuen sensacions, records, situacions. Poesia? Cançó? Creació.

Carles Terès Bellès

El 21 d'octubre, l'Associació Cultural Sucarrats va tindre ocasió de tornar la visita que l'Associació de Veïns Muntanya Roja va fer, a finals d'agost, a Mont-roig del Matarranya. La jornada es va desenvolupar en un clima d'alegre cordialitat. I els mont-roigencs es van desviure per mostrar als mont-roigins les seues joies més preuades: les monumentals barraques construïdes amb la tècnica de la pedra en sec –n'han catalogat més d'un centenar–; la muntanya roja, foradada de coves, de la Mare de Déu de la Roca –l'imponent roquissar, «d'un roig encés» en expressió de Joan Miró, que dóna nom al poble i que ofereix una panoràmica privilegiada sobre les serres de Llaberia i de Colldejou, i sobre tot el Camp de Tarragona–; la capella de Sant Ramon, al bell cim de la roca i enlairada sobre l'ermitori; l'església nova, la de Sant Miquel; i també la vella,

que actualment acull el Centre Miró. Els mont-roigencs posen especial èmfasi en destacar la particular relació que van mantindre Joan Miró i Mont-roig al llarg de seixanta-cinc anys. Una estimació que el genial pintor exterioritzava dient: «tota la meua obra és concebuda a Mont-roig». I afegeixen que, com a mostra del gran afecte que sentia, Miró acostumava a dir que portava sempre a la maleta una garrofa collida a Mont-roig com a símbol de la sort i de la inspiració. Efectivament, els vincles entre l'un i l'altre van ser molt estrets, com ho corrobora el fet que una part destacada de la seua obra tinguera el poble i el seu univers com a protagonistes. Mont-roig del Camp és un poble obert al mar que, tot i la immensa

potencialitat amb la que compta per tal causa, no oblidat les arrels tradicionals. No hi ha dubte que els animosos mont-roigencs, compromesos amb el passat però també amb el futur, faran tot el que estigues a la seua mà per a conservar i difundir el seu magnífic patrimoni. I pel que fa a l'intercanvi, per als mont-roigins l'experiència ha estat molt enriquidora; i, ara que els fonaments de l'amistat han estat assentats, cal que les dues associacions mantinguem el caliu que els haurà de fer estables i forts. De ben segur que tots n'eixirem guanyant.

Revista de les comarques catalanoparlants d'Aragó

SUBSCRIU-T'HI
978 85 15 21
tempsdefranja@telefonica.net

Com al segle XIX

Les condicions laborals en la construcció, un dels pocs treballs que es poden trobar a la majoria dels nostres pobles, segueixen, al menys en part, estancades al segle XIX. Quan el Govern posa en marxa el «Pla Concilia» per facilitar als funcionaris la comptabilització de la vida laboral amb la familiar, quan es comença a reivindicar la jornada setmanal de trenta-cinc hores, quan els reportatges televisius parlen d'empreses maternals que posen en marxa guarderies per als seus empleats, les condicions que imposen bona part dels empresaris de la construcció dels nostres pobles als seus treballadors no són molt diferents de les que se li atribueixen al denostat segle XIX. «Si vols ho prens i si no ho deixes, que al darrera teu fan coa esperant treball» és el principal argument per imposar exigències tan draconianes. Del mes de vacances ni se'n parla. Quinze dies com a molt i gràcies. La jornada de vuit hores, per la qual ha lluitat la classe treballadora des de fa cent anys, és encara una utopia. Deu hores al dia com mínim i, a més, es treballa tots els dissabtes pel matí. Per als cada dia més nombrosos paletes i manobres immigrants, la perspectiva és encara pitjor: els dies de vacances no es cobren, i la paga extra de l'estiu ni la oloren. Totes estes circumstàncies, que pareixen eixides d'una d'aquelles novel·les que retrataven les penúries de la classe treballadora de la Revolució Industrial, es donen aquí i ara, al nostre costat i, a més a la faena més penosa de totes, la construcció. Per no parlar de les mesures de seguretat. En resum, els treballadors pitjor tractats laboralment són també els que tenen la pitjor faena. Sempre ho voràs.

Lluís Rajadell

Narbona assumeix l'acord dels usuaris per a regular el Matarranya

■ Lluís Rajadell

RICARD SOLANA

Riu Matarranya

La ministra de Medi Ambient, Cristina Narbona, es va reunir el passat dia 25 de setembre amb el president de la Junta d'Usuaris del Matarranya i afluent, José Maria Puyol, i amb el president de la Plataforma en Defensa del Matarranya, Albergo Moragrega, per a felicitar-los per l'acord al que van arribar per a regular el Matarranya una vegada descartat el pantà de la Freixneda-la Torre del Comte pel seu impacte ambiental.

La ministra va assegurar a Puyol i Moragrega que el Ministeri de Medi Ambient assumeix les propostes consensuades pels implicats en la regulació de la conca i va assegurar que visitarà la zona pròximament. La desestimació de la presa de la Freixneda per la seua negativa afecció ambiental, va propiciar un acord de tots els afectats per regular el riu Matarranya amb basses laterals i un petit pantà a la subconca del Tastavins.

Més de 2.500 persones participaren a la X Marxa Senderista del Mesquí

■ Servei Premsa Comarca del Baix Aragó

La climatologia va acompanyar aquesta jornada que va tenir lloc a Torrecilla de Alcanyís.

Tant els organitzadors, com els participants van concloure satisfets una jornada senderista organitzada per desè any consecutiu i que en esta ocasió ha comptat amb la participació d'unes 2.500 persones procedents del Baix Aragó, Saragossa, Terol, Castelló, Tarragona, País Basc i Navarra fonamentalment.

Els organitzadors han destacat l'important tasca que han portat a terme els més de 200 voluntaris que participen cada any en esta cita, sense els quals no seria possible organitzar una activitat d'estes dimensions. Crida especialment l'atenció el nombre de col·laboradors en un municipi de menys de 500 habitants.

Un dels al·licients que han permès arribar a la dècada, i que el nombre de participants siga tan elevat, és, sens dubte, el tracte que reben els cami-

CRISTINA EJARQUE

nants. Més de 200 voluntaris s'encarreguen d'atendre al gran nombre d'inscrits que cada any recorren els camins del Mesquí, i entre ells també els responsables dels controls d'avitua-

llament instal·lats en els camins. Com és habitual es van oferir productes típics de la zona, com pastes, xocolata amb ametlles torrades, pa amb vi o magre.

Ian Gibson, protagonista de les Jornades Literàries del Matarranya

■ Lluís Rajadell

EDUARDO RINCÓN DE SOUSA

Ian Gibson firmant llibres en un acte de les Jornades Literàries del Matarranya celebrat a Vall-de-roures

L'hispanista irlandés Ian Gibson ha estat el principal atractiu de les III Jornades Culturals i Literàries del Matarranya, que s'han celebrat des del 27 d'octubre al 12 de novembre a diferents pobles de la comarca. La presència de Gibson va constituir un esdeveniment que va sobrepassar els límits comarcals amb la seua repercussió a la premsa provincial i regional aragonesa.

Gibson, conegut pels seus nombrosos treballs sobre la història més recent d'Espanya i, sobretot, per les seues investigacions sobre la mort de Federico García Lorca, va participar en actes celebrats a Calaceit –el primer dia de les Jornades– i també a Vall-de-roures, on va presentar el darrer llibre seu, *Antonio Machado. Liger de equipaje*.

També va signar exemplars

d'esta darrera obra, una biografia del insigne poeta, i d'altres llibres seus. La signatura de llibres, organitzada per la Llibreria Serret, de Vall-de-roures, va constituir, en paraules del seu organitzador, Octavio Serret, un «èxit, i em quedo curt amb esta definició». Al voltant de 150 persones van assistir a la conferència sobre Machado a l'Ajuntament, on Ian Gibson va signar 180 llibres.

L'hispanista, que va compareixer acompanyat per la consellera comarcal de Cultura, Rosa Domènech, va captar l'atenció del públic des del primer moment. A continuació, i ja a Arenys de Lledó, es va presentar el documental sobre la mort de Lorca obra de Emilio Ruiz Borrachina, amic de Gibson i un autèntic enamorat del Matarranya, on ha acudit en diverses ocasions.

Les Jornades Culturals i Literàries, organitzades per la Comarca del Matarranya, van incloure també actes a la Freixneda, Valljunquera, Ràfels, Fórnols, la Portellada, Beseit i la Torre del Comte, on es va clausurar el programa amb l'actuació dels «Diables de Sant Antoni de la Portellada». Enguany la programació ha donat un protagonisme especial al món de la premsa escrita, amb dues taules redones moderades per l'escriptor i periodista Joaquim Montclús sobre la premsa matarranyenca i sobre el tractament que els mitjans escrits donen a esta comarca.

En una de les taules redones, celebrada a la Torre el dia 12 de novembre, els periodistes Joan Roy (director de publicacions del Grup Dossier), Pere Bonnin (del diari Última Hora, de Mallorca), Concha Mont-

serrat (de la Cadena Ser i El País) i Lluís Rajadell (de l'Heroldo de Aragón) van analitzar el tractament que el Matarranya rep a la premsa escrita.

Com a conclusió del debat es pot dir que el Matarranya apareix a la premsa supracomarcals com una zona marcada per la presència d'un riu i on hi ha un fort debat en torn als temes hidràulics (regulació del Matarranya, elevació d'aigües al pantà de Pena, sequeres, riuades, ect). Una de les notícies amb més repercussió dels darrers anys han estat, per exemple, les inundacions d'octubre del 2000.

En els darrers temps s'ha difós a través dels periòdics regionals i també de fora d'Aragó una imatge que, segons Concha Montserrat, es massa idealitzada i poc realista de la comarca, a la que s'ha arribat a definir com la «Toscana aragonesa», un eslogan de màrketing que vol promocionar el Matarranya com a destí turístic d'alta qualitat. Montserrat i altres dels periodistes participants, en el que va estar un dels darrers actes de les Jornades, van alertar dels perills d'especulació immobiliària que comporta esta política si no es vigila de prop des de les administracions.

Paralelament a les conferències, taules redones, presentacions de llibres –*Festejadoras* de Fernando Arnau, i *Aproximació geolingüística als parlars del Matarranya*, de Pere Navarro–, es van poder visitar les exposicions de Joaquín Lozano al Castell de Vall-de-roures, Joaquín Gil al Centre Polivalent de Ràfels i de Norbert Ernst al Centre de la Memòria Històrica de Valljunquera.

Lluís Llach i el record de Josep Galan presents a la tardor cultural fragatina

■ Marta Canales-Casals Jaume I Fraga

El diumenge 29 d'octubre al vespre, Fraga va acollir un concert molt especial: després de 28 anys, Lluís Llach ens tornava a fer gaudir del seu directe. Aquest concert, organitzat pel Casal Jaume I de Fraga, va reunir quatre-centes persones a la Sala Tempo.

La posada en escena del seu darrer muntatge *i.*, amb el qual Llach diu adéu al seu públic, va fer vibrar al públic durant més de dues hores, amb un repertori que recollia noves i antigues cançons, sempre introduïdes pels comentaris compromesos i crítics als quals el de Verges ens té acostumats.

Amb un format acollidor i intimista, en Llach va voler recordar molt especialment «Els setze jutges» i en Miquel Martí i Pol. Després de dos bisos, l'acabament va ser de luxe amb «Viatge a Ítaca» i «Que tinguem sort», fent que el concert fos tot un èxit.

Hèctor Moret, presentador de l'obra *Batec a batec. Miscel·lània de treballs oferts en honor de Josep Galan i Castany*

Actuació d'Anton Abad a la 10a edició dels premis «Sis de novembre»

El primer cap de setmana de novembre va estar ple d'actes que conculcaven l'homenatge a Josep Galan. Dissabte al vespre, al Palau Montcada es va presentar l'obra *Batec a batec. Miscel·lània de treballs oferts en honor de Josep Galan i Castany*, editada per Iniciativa Cultural de la Franja (ICF). En aquest acte en Francesc Ricart, membre del Casal Jaume I de Fraga, va fer de mestre de cerimònia i la presentació de l'obra va ser a càrrec de l'Hèctor Moret, coordinador del projecte, qui va explicar i comentar el recull dels diferents treballs i aportacions, que en total en sumen vint.

A continuació, a les vuit del vespre, i presentat pel Josep Maria San Martín, president de l'Ateneu del Baix Cinca, va començar la lectura pública de la novel·la *Mort a l'Almodí*. L'Hèctor Moret en va fer una acurada i profunda anàlisi en relació a la lexicologia i a les descripcions físiques i costumistes del llibre. La lectura dels diferents fragments va ser a càrrec de l'Eliot Munslow, amb un muntatge visual de fons, realitzat pel Josep Maria San Martín, recull d'una selecció de fotos de la Fraga antiga, on la novel·la està ambientada.

Aquesta novel·la, *Mort a l'Almodí*, es va regalar a tots els assistents que hi havia a tots els actes inclosos a la quinzena d'homenatge a Josep Galan.

Premis 6 de novembre - Josep Galan

El mateix dissabte a la nit, a la Sala Tempo, es va celebrar la 10a edició del premi «Sis de novembre», i des d'enguany anomenats «Josep Galan-Sis de novembre». Els guanyadors d'aquests guardons a la normalització lingüística van ser: Montse Virgili i Ramon Elías, ambdós directors de les corals de l'Institut Musical Comarcal; la ITV de Fraga, la Penya barcelonista «Jaume Pallerés» i la delegació local i comarcal del sindicat CNT.

També, com cada any, es van lliurar les beques de recerca «Amanda Llebot».

La part més emotiva va ser quan la Susanna Barquín, presidenta de l'IEBC, va donar pas a un discurs molt especial: la gravació d'una edició anterior d'aquests premis on en Josep Galan feia el discurs com a president. El seu missatge, ja llegat, continua tan vigent com llavors.

Temps d'èpica

Últimament sento a dir que els polítics no parlen del que realment interessa als ciutadans, i com que, gràcies a Goebbels, sé que una mentida dita mil vegades acaba sent una veritat, intentaré carregar-me aquesta afirmació.

Algú sap el que realment interessa als ciutadans?

Des de la meua mesura, diré que els polítics tracten molts àmbits que m'interessen, de com garantir el subministrament d'energia, de com gestionar l'aigua, de si s'apugen o s'abaixen impostos, de les infraestructures de comunicació, de seguretat, d'un munt de qüestions que afecten la meua vida, m'agradi o no. Fins i tot parlen de llengua, potser no tal com voldria, però en parlen.

Com veieu no hi falten temes d'interès. El que falta és passió, convicció, un projecte en el que de veritat es creu i es defensa. Quan em sento lluny de qui es dedica a la política no és quan el sento parlar d'un tema concret, sinó quan m'intenta entabanar, quan es dedica a intercanviar cromos i a acontentar a qui més crida, amb fonament o sense.

És per això que reivindico la vinguda de l'èpica, sobretot, ja ho he dit, de la passió. Vull sentir que algú em diu: «crec que aquest és el camí i ho defenso amb tota la força del convenciment que serà bo per a tots». Això sí, que l'endemà no em vinguin amb les rebaixes.

Susanna Barquín

JAUIME CASAS

El darrer acte de l'homenatge, a càrrec de la Biblioteca Pública Municipal, va ser la lectura itinerant de *Mort a l'Almodí* pels carrers fragatins on es desenvolupa aquesta novel·la. Va tenir lloc el diumenge 5 de novembre, a 2/4 de dotze, des de l'Hort de l'Hospital.

MARTA CANALES

El passat 20 de novembre, al Casal Jaume I de Fraga es va inaugurar l'exposició *Ravensbrück, camp femení d'extermini nazi. Resistents i deportades*, organitzada per l'Ateneu del Baix Cinca.

La presentació de l'exposició va ser a càrrec d'en Josep Maria San Martín, president de l'Ateneu i representant a l'Aragó de l'Associació Amical de Mauthausen i Altres Camps, entitat propietària del fons d'exposició.

Aquesta mostra que conté vint-i-set panells, explica la història d'aquest camp de concentració nazi i de la vida, o quasi bé mort, al seu interior.

Aquesta exposició romandrà fins al proper dia 30 de novembre al Casal, amb un horari de visita de dilluns a dissabtes, de 17 a 21h.

Com a plat fort d'aquesta exposició, el passat dissabte 25, a les 18h, també al Casal Jaume I de Fraga, una quarantena de persones van assistir a la projecció del documental *Ravensbrück, l'infern de les dones* de la Montse Armengau i el Ricard Belis. A continuació, la Rosa Toran, Presidenta de l'Associació Amical de Mauthausen i Altres Camps i Doctora en Història, impartí la conferència «Dones: de la resistència a la deportació».

Trobada d'alumnes del CRA Ribera del Cinca «Conviure comença en tu mateix»

■ Inma Garí Fullola

Aquest curs s'ha avançat la jornada de convivència al CRA «Ribera del Cinca» (Torrent de Cinca, Miralsot, Velilla) i Llitera coincidint amb la celebració de la castanyada el dia 31 d'octubre a Miralsot i aprofitant l'obertura del nou col·legi.

«Conviure comença en tu mateix» va ésser el tema a tractar en aquesta jornada de germanor.

Després de las activitats de benvinguda van rebre al grup d'animació Xip-Xap, (gràcies a la col·laboració del Projecte d'Animació Cultural a les Escoles de la Franja de la DGA) amb l'espectacle: *Que peti la plaça!* amb el qual van gaudir d'allò més, tant els petits com els grans que fins allà es van apropar.

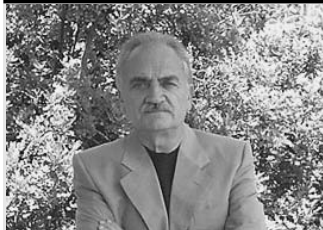

Després de dinar van passar a menjar-se el fruit de la tardor

per excel·lència: la castanya i per acabar van ballar la tradi-

cional dansa de la castanyera per dir-se: FINS AVIAT!

ESTAMPES RIBERENQUES

La Codoñera/ la Codonyera

■ José Miguel Gràcia

Fa un temps vaig llegir en *La comarca* que s'havia aprovat un pressupost d'una certa importància per a retolar tots els pobles de la comarca del Baix Aragó amb indicacions de monuments i llocs d'interés de cada localitat. També es deia que en aquells pobles la llengua pròpia dels quals no fóra el castellà, la retolació seria bilingüe –almenys el nom del poble–. Suposo que no cal que recordi el lector que tots els pobles de la comarca, als que es feia referència, parlen variants de català occidental.

Molt recentment em vaig assabentar, a través de l'eficient Servei de Premsa de la comarca del Baix Aragó, que una empresa estava a punt d'acabar la retolació pressupostada en tots els pobles.

El passat cap de setmana viatjava cap al meu poble, La Codoñera, amb la il·lusió de trobar-me en el cartell informatiu, el nom correcte en la primera llengua que vaig aprendre, açò és: *LA CODONYERA*. Albirat el panell informador, no podia donar crèdit al que estava veient: el nom i totes les altres informacions només estava en castellà. Uns moments abans, quan deixava arreu Torreta, vaig arribar a pensar: Mira que si han tingut l'elegància d'escriure el nom de la comarca Bajo *ARAGÓN/BAIX ARAGÓ*...!, que certament seria el lògic.

La meua primera reacció va ser d'estupefacció, després de ràbia o «emprenyament», més tard de mal humor i finalment de tristesa per tanta incultura o... podria ser «mala llet»?

I jo em pregunte, millor dit, pregunte al Sr. president de la comarca, al Sr. conseller/a de Cultura, a la resta del Consell comarcal: Si no volien retolar el poble de La Codoñera en bilingüe, per què ho van dir i ho van pressupostar? Creien que la incultura o la indiferència està tan generalitzada en la nostra comarca?

Més coses em veig en l'obligació de preguntar-los: qui ha sigut l'assessor, o a qui han consultat –Filòleg, coneixedor de la llengua, professor, escriptor o simplement estudiós per a portar a terme grandària errada, negligència o oblit? És que Vostés. No saben que la ñ només existix en castellà, que en català –de Balears, oriental, occidental o valencià– este so es representa per **ny**, en francès **gn** i en portugués per **nj**, per fer referència només a alguns idiomes?

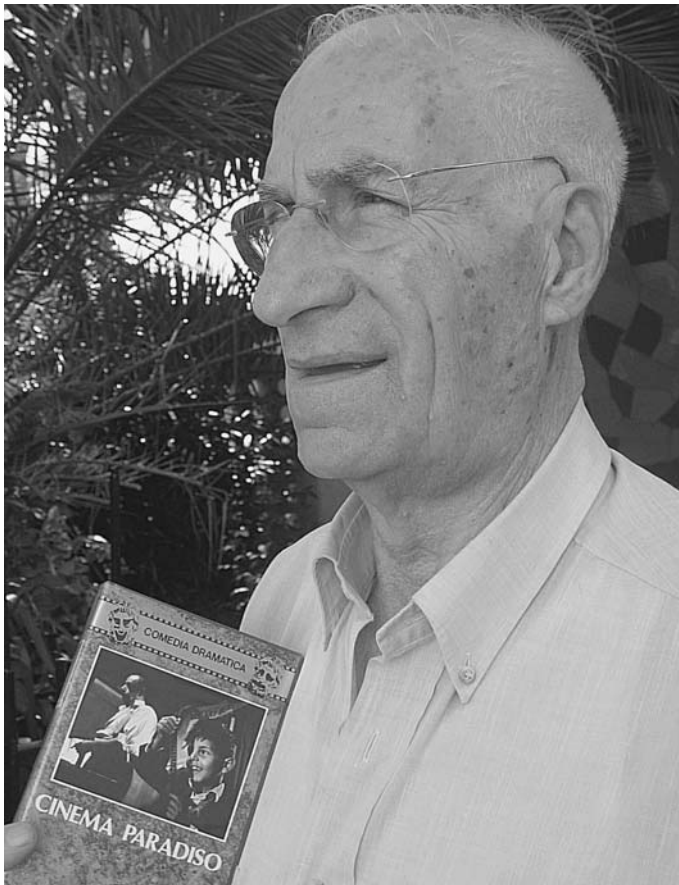
Propose a les autoritats i als meus paisans que per a evitar el problema de la ñ versus la ny, canviem el nom de La Codoñera pel de «La Membrillera», nom castellà fins a la medul·la i a més vol dir el mateix.

Mentrestant els xiquets i molts majors de La Codoñera/*la Codonyera*/*La Membrillera* no saben llegir ni escriure en la seua llengua materna, i ja diuen *sandía* en lloc de meló d'aigua quan parlen a les seues cases o al carrer.

De tant en tant m'agrada buscar algunes paraules en els diccionaris. En el de la Reial Acadèmia Espanyola, llig: «**analfabet, ta**. Que no sap llegir ni escriure. Per extensió i ponderació, ignorant, sense cultura, o profà en alguna disciplina».

Entrevista a Ramon Simó Parcerisa, expropietari del cine de Saidí. Un

«Per a la Festa Major anava a la Metro i la Warner amb u

QUICO MIR

Ramón Simó Parcerisa (Alcoletge, 1925) és la història del cine a Saidí.

«A mi m'ha agradat sempre molt el cine. Recordo que de petit me van comprar una màquina per fer cine en rotllos de paper i quan s'acabava me'ls dibuixava jo i sortia... res!, coses de crios».

De família de pastissers, son pare al que «li tirava molt el món de l'espectacle» i un soci van obrir un cine a Bell-lloc (1945-48).

«El vaig començar a portar jo de seguida, el pare davant, però ho feia tot jo. Després van muntar-ne un altre a Alguairó però va durar molt poc».

Lo cine vell

El 1948 treballava a Lleida pa unes mines i «per una coin-

cidència» va vindre a viure a Saidí. De cine no n'hi havia, es feien 4 o 5 pel·lícules a l'any. Va comprar un cine recient tancat a Fraga. «Vam agafar el projector, les butaques i tot». Ho va muntar en el que és avui lo ball d'hivern.

«Tenia 200 places en males condicions, una butaca més alta, l'altre més baixa... la cosa mes incòmode del món! Se va inaugurar amb *Casablanca*, van començar fortets! L'entrada valia tres pessetes, cara, molta gent no podia entrar encara.

L'èxit va ser apoteòsic. Mai hi havia entrades, mai! Tot eren abonats, la gent que volia vindre ja no podia».

El 1949 va agarrar lo cine de Villella i el de Ballovar el 1950 «perquè no donava prou lo de Saidí».

Com treballava a Lleida, anave i tornave en bicicleta: «un morral a l'esquena, los rotllos... i ala!, quan nevava llogàvem una somereta i passava de Villella a Ballovar. Después vaig tindre una Vespa en la que veníem la Tresa (la seva dona) jo, i les pel·lícules des de Lleida». Al cine nou ja van tindre cotxe.

«Per a aconseguir pel·lícules de «categoria» per a la Festa Major fea «alguna trampeta». Agafava unes garrafetes d'oli i anava a la Metro o a la Warner; com sempre tenien una copia de reserva, me la deixaven, je je... la passava al cine i a les 4 de la nit les llevava a Lleida».

Quan anava a Barcelona a buscar pel·lícules contractades, les garrafetes li aconseguien alguns reprisos (antigues) de baldes de les que aquí no estaven passades. «Sempre em guanyava el viatge. Era molt bonic, amb les cases tenia una relació molt bonica».

La esclava del pecado

«Les pel·lícules ja venien censurades». Però una volta per a la Festa Major li van donar una tan nova que no l'havien vist ni els distribuïdors. «Se die *La esclava del pecado* i al muntar-la hi havia ratlles grogues per ací... per allà..., me va estranyar, però com era nova..., total, que era lo que la censura havia marcat i no havia tallat».

Què eixia? «Com una d'ara, en pits i tot!, l'any 53 o 54. Un escàndol tu!, lo capellà no es va enterar, un èxit xiquet!» El distribuïdor se va guardar la còpia per als amics.

Ell mateix tenia una curiosa forma d'autocensura: «Estave molt de moda lo cine musical, però quan començaven a cantar en anglés la gent no entrave,

llavors si hi havia 7 o 8 cançons m'entretenia en tallar-les i, encabat, les tornava a apegar».

Lo contrari va passar amb el *Bayon de Ana* (s'emocione). «Quan arribave el ball, la gent començava a aplaudir, parava la màquina, tirava enrera... i tornava el Bayón!

I Gilda? «Home el «novamás» també».

I lo públic, xulave?

«Quan sortia una processó al *Nodo* sempre hi havia algun que xulave. La Guardia Civil ja mirave ja...»

«Viatjava amb bicicleta: un morral a l'esquena los rotllos... i ala!»

Tiempos modernos

Allò va durar 9 anys «per que les pel·lícules valien 1000 pessetes allavonses i les entrades 1 duro, en 200 butaques... o plegar o fer un cine més gran. Això sol ho podia fer amb un crèdit i los bancs li van donar l'esquena perquè «jo oficialment casat no ho estava». Al final la Caja de Ahorros ens van dir que fes lo cine i quan estés fariem la hipoteca. Tot el poble va cooperar (pagant, eh?), se treballava hasta de nit buscant grava al riu. «No vegis» quin esforç!, «tremendo». Quinze dies antes d'acabar la Caja de Ahorros va dir que *de lo dicho no hay ná*; però no podia recular i els acreedors van acceptar que anés pagant com pogués. Imaginat quina papeleta! I això va durar 22 anys».

Lo cine nou

Lo resultat va ser lo Bar-

na vida de pel·lícules

unes garrafetes d'oli i em deixaven una còpia de reserva»

Cinema Parcerisa («per la meua mare»). En un gran bar ben equipat, la vivenda damunt i un cine de 550 places amb escenari pa representacions, encara avui és modern. Era l'any 1954.

«Als anys 60 vaig tenir dos cines a Fraga, un el Sorolla i l'altre el Casanovas. Amb l'Arunau (que tenia el Florida i un altre al centre del poble) encara que érem competidors, sempre vam ser bons amics, ell era una mica ranci pagant als proveedors, sempre pagave lo mínim i les cases me donaven inclús pel·lícules de franc con tal de poder competir. Vam llogar un autobús apedaçat i anàvem a buscar la gent al Florida per portar-los als nostres cines. Al final ho vam deixar!

Des de 1945 al 85 vaig portar 17 cines i lo màxim que vaig portar al mateix temps van ser 9 el 1981 (Ballobar, Vilella, Saidí, Osso, Bellver, Albalat, Ontinyena, Candanos i Peñalva), ja està bé oi?

Al principi, un desastre, anaves pels pobles i feies quatre xavos; tenies que pagar a l'operador, a l'acomodador, el porter, el taquiller l'estufa a l'hivern i la llum... Això tenia una solució vaig dir: Us regalo lo cine amb la condició que jo us subministre les pel·lícules, se van convertir en cines familiars i estaven molt contents per que les pel·lícules anaven al dia, lo mateix que passa ara a Fraga. D'aquesta manera lo cine de Saidí m'eixia de franc i me sobraven quartos. Normalment quan «l'apogeo» del cine nou s'omplia fes lo que fes, *El coloso en llamas*, *El Dr. Zhivago*... Venia gent de Fraga per que aquí les estrenavem abans, de Sant Miquel..., de tot arreu. Fèiem passes dijous, dissabte i diumenge, hi cabien 500 persones eh?»

«Simpatiquísima» pel·lícula

«Quan volia que se fes «cuba» pel cine, no me costava res; buscava una mig tal qual, de terror i feia un cartel: «*El que padezca del corazón que no entre*». No fallave era «ple» segur. Jo veia quan una pel·lícula la tenia que tornar a passar antes de fer-la, lo mateix que un pagès en la fruita, no m'equivocava de gaire. Algunes se quedaven a terra sense passar-les perquè no eren comercials.

Era molt difícil fer-les sempre bones i a més, encara que havés pogut no ho hagués fet. De quan en quan ne passava una perquè la gent pogués dir «Ja està bé!» per què es pogués queixar, com al futbol. En això del futbol en vaig fer moltes. Quan ja hi havia vídeo passava el partit de futbol i un cartell: «*después se pasará una simpatiquísima pel·lícula*» que era porno 100%, així passaven per taquilla; d'això fa 14 o 15 anys.

Sempre vaig calcular la comercialitzat de la pel·lícula; la que anave bé a Vilella (lis agradaven sentimentals) no les podies passar a Ballobar que lis agradave més el «Folklore».

Lo menú ideal de Festa Major era: Una de Cantinflas, una de Martínez Soria, una americana boníssima i una d'ac-

ció. Lo «dramón padre» no fallave mai, per *El último cuplé* vaig pagar 500 pessetes d'aquelles, eh?»

«Lo noi del cinema Paradiso sóc jo»

La nit dels Oscars

«Els Oscars van ser sempre un desastre, a tots els pobles».

No tots, perquè *Lo que el viento se llevó*, la va estrenar simultàniament a tres pobles: «Va ser molt bo allò, era un temps que les productores venien a controlar perquè pagàvem segons taquilla, lo tio estava allí, i quan acabàvem un rotllo lo passàvem d'amagat, li donàvem a un ciclista passave en la barca i el llevàvem a Vilella i d'allí a Ballobar... i anar fent! Perquè allavonses teníem los quartos molt justos».

Operador de cine

«Tenia molt bona fama d'operador, encara tinc lo carnet; si els tècnics de la Ossa (projectors) tenien un compromís em trucaven a mi. Vaig inaugurar lo cine Catalunya de

Lleida, lo d'Alcarràs...

Vaig descobrir l'estereofonia fent cine a l'aire lliure damunt d'un galliner de llenya. També tenia un truco per empalmar el rotllos en forquilles de bicicleta per fer cine continuo als anys 40.

I *Cinema Paradiso*? Aquí la tinc, sóc jo!, jo mateix... la bicicleta, els rodets a l'esquena, tot! Lo que passe que a mi no se'n va encendre mai la màquina, mai!»

The end

«Lo cine va començar a anar malament quan comparava la recaudació del cine i del bar: sempre guanyava lo bar. Se van fer reformes i van deixar un aforament de 300 places i només s'omplia per la Festa Major. Al final vam posar el video (1986), les pel·lícules costaven 300 pessetes, vam aguantar 2 o 3 anys.

Després me'l va llogar l'ajuntament (1991), volien fer «cine-cine» però l'any 97 ho van deixar en sec perquè hi havia aluminosi...»

Tenint una oferta més bona d'una constructora, l'any 2000 li va vendre a l'Ajuntament que l'ha convertit en un espai multicultural (al que encara no li han posat una placa en lo seu nom).

Ara viu sol, cuidat per dos nebodes, a un apartament digne, discret i polit, com és ell.

«Del cine no guardo res, no tinc puesto!» Només 4 o 5 llibretes on tots aquests anys ha anat apuntant amb molt cuidado lo dia a dia del cine: Títol, recaudació, sinopsi, classificació, (mayores con reparo) comentaris... unes petites joies.

Lo Simó, més que un empresari de cine, és un romàntic. Gràcies Ramon!

Quico Mir

No és la primera vegada en la que es rememora per escrit, amb nostàlgia i afany de reconeixement i de fer justícia, el paper alliberador de la fantasia i els sentiments que va jugar el cinema de Saidí, regit pels Simó, pare i fill, i l'enyorada Teresa, durant los anys del còlera. La periodista i novel·lista Mercè Ibarz en parla d'ell en *La terra retirada* i l'escriptor Francesc Serés també l'ha mencionat en alguna ocasió. Durant quasi cinc dècades, el cinema de Saidí, el «vell» i el «nou» va ser una illa de cultura oberta i contemporània en un marc oficial –municipal i religiós– ancorat en el més sòrdid passat. Moltes generacions de saidinesos, gràcies a la família Simó, van poder gaudir d'unes pel·lícules actuals i de qualitat, en aquells temps sol a l'abast de la gent de les grans capitals de província.

Fruits saborosos d'estiu a Sopeira

■ Associació d'Amics d'Alaó (Sopeira) – Glòria Francino

GLÒRIA FRANCIÑO

Concert de música clàssica al Monestir d'Alaó

Sopeira és un poble de muntanya, tranquil a l'hivern, encara no una seixantena de persones; en canvi, quan arriba l'estiu es transforma com a tot arreu i és ple de gent estiuejant i gent que hi passa uns moments per veure el paisatge, i, sobretot, s'aplena de sorolls i d'activitats.

L'estiu és temps de vacances i de trobades, és per això que l'Associació Amics d'Alaó de Sopeira ja fa deu anys que està engrescada en preparar activitats per a aquests dies, entre les de l'estiu passat podem destacar:

L'exposició etnogràfica d'Ei-

nes i objectes antics, oberta des del 10 al 21 d'agost. Gràcies a la col·laboració de tots els veïns de Sopeira, es van aconseguir un munt d'estrils del camp i objectes de la casa per poder explicar a les noves generacions el que era ben quotidià i conegut per als grans.

Hi havia mostres de totes les parts de la casa, corrals i eres: des d'aladres, dalles, mesures antigues, aparells per allisar el cànem, un bertol, unes anganilles, un llit, el cremall amb diferents olles, topins i cassolles.

El concert de música clàssica i popular va tenir lloc el dia

13 al Monestir d'Alaó, a càrrec d'una família alemanya, Martin i Efraim Hahn, pare i fill, violinistes, i la senyora Heidrun Maria Hahn, com a soprano d'òpera. Ens van oferir una excel·lent vetllada amb músiques de Bach i Mozart, entre d'altres.

El 14 es va fer la tradicional cercavila de la geganta Encantària i els capgrossos amb xocolatada popular. A més a més, com a novetat, l'enlairament d'un globus aerostàtic en un dels bancals de la Tallada, amb la cistella plena de gent xica i no tan xica.

El 15, després de la missa al Monestir, hi va haver un concert infantil dels minyons i mossetes del poble. A la tarda una xerrada, acompanyada d'un dvd, sobre Montanyana, a càrrec del professor d'art Àngel Noguero, i a la nit sessió de cinema al saló d'Enrique de Toni.

El 16 la Dra. Cristina Lueza va explicar als assistents a Casa el Can com poder realitzar uns Primers auxilis, en cas de necessitar-ho.

L'excursió als estanys de Colieto, el dimecres 23 d'agost, va suposar una bona prova física per a mantenir les cames en

forma. A la nit es va efectuar projecció de fotografies digitals de les activitats que es van dur a terme l'any anterior.

També un grup de gent va gaudir aprenent balls de saló i desgustant vins.

A les piscines i al poliesportiu hi va haver diferents activitats relacionades amb l'aigua i el tennis, per a xics i grans. I a la nit la partida de la butifarra per als experts, i a les tardes, el parxís per als menuts.

I la flor del ram de tanta celebració la constitueix el Sopar de Germanor, que el dissabte 19 va aplegar vora tres-centes persones, totes relacionades amb Sopeira, bé perquè hi viuen permanentment, bé perquè hi passen les vacances. I amb l'orquestra Amazonia es va poder moure l'esquelet i passar una vetllada a la carpa de la qual disposa l'Ajuntament de Sopeira per ocasions com aquesta.

Aquest són alguns dels fruits saborosos que es recol·lecten després de reunions, contactes i esforços per part de tots, i allò que realment importa és que hi hagi gent per poder fer coses i disfrutar-les. Donar vida en definitiva!

Celebració del Centenari del Canal d'Aragó i Catalunya

■ Arcadi Abad

La comunitat General de Regants del Canal d'Aragó i Catalunya va presentar, el 2 de març de 2006, la Programació de Actes del Centenari que es portaran a terme fins al març de 2007. Juntament als actes institucionals s'organitzaran jornades tècniques, conferències divulgatives i visites a les infraestructures hidràuliques i de regs per part de les Comunitats de Regants de Base, Grups Escolars de la Zona Regable, etc.

La celebració del Centenari

és el millor homenatge que es pot oferir a les esforçades generacions de regants que van apostar, i aposten cada dia, pel desenvolupament d'una agricultura, ramaderia i activitats agroindustrials punteres, que han contribuït a un augment de la població activa, al progrés i a l'equilibri territorial de les comunitats autònomes d'Aragó i Catalunya.

A part de les activitats culturals, tècniques, institucionals i divulgatives, la millor manera

de celebrar aquest centenari serà l'agilització dels projectes pendents des de fa molt de temps i que esperen veure la llum els pròxims anys.

Entre ells destaca la instal·lació de nous tubs paral·lels al canal, per a regar per gravetat amb els nous sistemes de rec: goteig, aspersió, pivots, etc.

També els regants esperen que d'ací a un any comencen els tràmits per a iniciar les obres del pantà de Sant Salvador, en el

Canal vist des del Partidor

terme municipal de Bellver de Cinca, una bassa de 90 Hm³, amb molt poc impacte mediambiental per a regar els camps d'aquesta localitat i de Saidí.

La comarca de la Llitera i la CAI signen un conveni de col·laboració

■ Fernando Sabés

La Comarca de la Llitera i la CAI han signat un conveni de col·laboració de 5.612 euros amb la finalitat de finançar la implantació d'un Sistema de localització de persones grans que s'incorporarà a les dos residències de la tercera edat que l'ens comarcal gestiona a Binèfar i Tamarit.

Amb la posada en marxa d'este sistema, la Comarca preten incrementar el marc de seguretat dels seus usuaris, així com oferir una garantia per als familiars i un instrument eficaç de suport al personal responsable de la seva cura.

El sistema consistirà en un dispositiu que localitzarà als residents a través de GPS, el que permetrà un major control dels ancians que per diverses circumstàncies poden perdre el sentit de l'orientació en les seves sortides del centre. D'esta forma, a través d'un senzill centre de control que s'ubicarà

a les residències es podrà conèixer a través del GPS el lloc en el que es troba. El sistema GPS aconsegueix una precisió d'uns cinc metres.

El senyal rebut dels satèl·lits en forma de coordenades es plasmarà en un punt de la cartografia a través d'un software específic. Consultant la cartografia de la Llitera des de qual-sevol ordinador o pda amb connexió a internet es podrà identificar la posició de l'usuari ràpidament amb un marge d'error pràcticament desprezible.

«D'esta manera, els temps de reacció seran mínims i així en el cas de situacions de possible risc per a la integritat física de la persona es podrà actuar d'immediat. Estos dispositius s'aniran implantant progressivament als usuaris en les seves sortides dels centres residencials», va explicar el president de la Comarca de la Llitera,

Salvador Plana.

Els problemes de pèrdues de memòria s'incrementen a mesura que les persones augmenten d'edat. En l'actualitat, a la residència comarcal de Binèfar hi ha 29 interns amb problemes d'alzheimer i demències i a la de Tamarit, 17. De totes maneres, estos dispositius no estan destinats a estes persones sinó als usuaris que sí surten dels centres.

La Comarca de la Llitera serà pionera en la implantació d'estos dispositius dins el sistema assistencial aragonès.

«La firma d'este conveni

entre la Comarca i la CAI suposa continuar amb la col·laboració iniciada temps enrere en la que ja van finançar conjuntament la compra d'un furgó per a traslladar interns de les nostres residències. Éste es un pas més», va explicar Plana.

El director de l'àrea d'Institucions de la CAI, Joaquín Torres, va destacar que «és una satisfacció seguir col·laborant des de l'obra social. Esta Comarca ens ha plantejat projectes i per a nosaltres és una satisfacció implicar-nos en estes iniciatives de clar caràcter social».

TOT ENSENYANT LES DENTS

Desenvolupament sostenible i llenguado a la planxa

■ Ramon Sistac

Aquesta tardor xafogosa enceto una nova experiència: escriure des de dalt d'un avió. Fins al dia d'avui, havia matat sempre les llargues i tedioses hores de viatge intentant dormir, marejant-me, llegint, cercant una i mil vegades les eixides d'emergència i mirant el funcionament de l'armilla salvavides... i se m'acut de començar precisament ara, que volo de Barcelona a Maó, un trajecte de tan sols mitja hora. Així que ja me'n disculpareu la sintaxi, però no dispo de gaires minuts per acabar l'article.

Estem fent unes jornades sobre turisme i desenvolupament sostenible. Fa quinze dies que vam realitzar les primeres sessions a Lleida (el cicle s'intitula *De Fraga a Maó: eix d'una cultura*), i ara farem les de tornada a Menorca. Es tracta de posar en relació l'impacte sobre el territori d'un fenomen —el turisme— que, podríem dir que sortosament, ha tingut tant a Ponent i el Pirineu com a l'illa de Menorca un desenvolupament tardà, la qual cosa ha permès, ni que només siga relativament, que tinga un cert control urbanístic i mediambiental. I tot això per tal d'evitar dos fenòmens tan paral·lels que, en el fons, són el mateix: la *balearització* i l'*an-*

dorranització del territori (podríem afegir-hi encara la *costabrazització*, també del mateix biaix), autèntiques plagues del nostre món de falsa opulència, ofegat pel totxo i el ciment. No es tracta pas de lamentar-se de la mala gestió del nostre patrimoni natural, cultural, artístic, paisatgístic, urbanístic, lingüístic... malmès per mor de captar un turisme barat, de rendiment immediat; autèntic foc d'encenalls de l'economia ibèrica i mediterrània en general. Es tracta, més aviat, de buscar-hi alternatives. Però alternatives gens romàntiques i ben realistes, que ens hi juguem molt.

El nostre patrimoni natural i cultural és un bé per ell mateix, i constitueix un al·licient per al creixement econòmic: genera riquesa. Compareu el nivell de despesa que fa el «turista de borra-xera» de Lloret (o el de Benidorm, que potser no sap ni l'importa si està a Espanya, Grècia, Itàlia... o Mèxic!) amb el d'aquell que arriba a les nostres terres tot cercant-hi un medi conservat, esglésies restaurades, arquitectura harmònica, publicacions etnològiques i d'història local, cuina del terror, gent que enraona a la manera del país... Més despesa i, sobretot, molt més ben distribuïts els seus rèdits.

Em caldrà predicar amb l'exemple. Ara per ara, des de la finestreta, no em puc estar d'exclamar allò tan suat de «quanta aigua!». Tal vegada els peixos de la Mediterrània ja tremolen, assabentats que hi arribaré a l'hora de dinar. De tota manera, viatjo sense il·lusió: m'han dit que ja s'ha acabat la temporada de la llagosta.

El Matarranya no és la Toscana

Recentment el Consell Comarcal del Matarranya ha celebrat les terceres jornades culturals i literàries amb un gran èxit.

El que subscriu aquestes ratlles va moderar tres taules rodones. En la primera, amb el títol *la llengua com a identitat cultural*, hi van participar Josep Maria Becana, Josep Anton Chauvell, Carme Alcover i Antoni Mir, un mallorquí que dirigeix la Casa de les Llengües a Barcelona. L'acte es va celebrar a l'ajuntament de la vila de Fórnols i tots els components de la taula van reivindicar, una vegada més, la promesa llei de llengües per part del govern d'Aragó.

En les dues taules rodones sobre, *el tractament de la comarca del Matarranya per la premsa escrita d'Aragó i Catalunya*, s'hi van aplegar periodistes de gran renom com Vicent Sanchis, director del diari *Avui*, Esther Esteban, redactora en cap de *La Comarca*, José Antonio Sorolla del *Periódico de Cataluña*, Joan Roy director del Grup Dossier, Lluís Rajadell de l'*Heraldo de Aragón*, Pere Bonnín d'*Última Hora de Mallorca*, Concha Montserrat, redactora del *País* i Maribel Sancho del *Diario de Teruel*.

Concha Montserrat va alertar de la comparació que últimament s'està fent en alguns mitjans entre la comarca del Matarranya i la Toscana italiana. Va dir que una amb l'altra no tenen res a veure i, és més, l'arribada de certs personatges d'Aragó i el País Valencià, què es dediquen a comprar cases i a realitzar diverses infraestructures turístiques, més que un avanç, pot comportar una especulació urbanística i una degradació de la comarca.

Joaquim Montclús.

L'espectacle *Somos lo que somos* baixà el teló de la 8a mostra de Teatre de la Llitera

■ Anna Enjuanes

Representació de l'obra *En un barquito de vela* de Teatre Kaddish

El grup Teatre de Guerrilla va posar punt i final a la vuitena Mostra de Teatre de la Llitera que s'ha desenvolupat durant tres caps de setmana a la Comarca –mitjans de novembre i primer cap de setmana de desembre–. L'obra *Somos lo que somos* ens va mostrar a tres personatges rurals deslligats de la modernitat present. De presència contundent però limitats al món que els envolta. El seu treball no va ésser altre que sanar sofriments i preveure fatalitats. *Somos lo que somos* no ens va transportar a cap país llunyà, ni realitzà un viatge exòtic ni imaginari. Al contrari, provoca un viatge interior cap a nosaltres mateixos i un reflex social. Sens dubte, un teatre fresc i directe que va agradar molt al públic assistent.

Aquest any van ésser sis els grups que van participar al certamen «de quasi tots els territoris de la Corona d'Aragó i Catalunya», segons va destacar el conseller de Cultura de la Comarca de la Llitera, Josep A. Chauvell.

La secció de concurs va començar a Tamarit de Llitera amb l'actuació de la companyia 45 R.P.M., de

Tarragona que va estrenar l'obra *Teatru* que reuneix a catorze actrius que combinen text amb la música i la dansa amb to de comèdia. El grup de Lleida, Teatre Talió, va presentar l'obra *Arsénico por compasión* que va interessar molt al públic assistent a pesar de les dues hores d'actuació, on els actors van fer un gran esforç interpretatiu. Aquesta obra està produïda pel col·legi d'advocats de Lleida.

La companyia Teatre Kaddish, va presentar al Torricó l'obra *En un barquito de vela* on es recrea un dels últims moments de la batalla de l'Ebre, a la Guerra Civil Espanyola. *En un barquito de vela* és un homenatge a tots aquells que van patir la guerra i una reflexió del conflicte i de la necessitat de mantenir la memòria activa.

El grup Alquimistes va oferir al Campell una versió lliure del clàssic *Romeo y Julieta* on obre la porta a un grup de disminuïts psíquics per la pràctica de l'art escènic.

També, el teatre infantil va tenir el seu lloc amb l'espectacle *Caray, que Cenicienta tan guay* protagonitzada per l'APA del col·legi Virgen del Romeral de Binèfar.

Les dues últimes obres les van protagonitzar el grup Espantanublos Teatro amb l'espectacle *Gaviotas subterráneas* on dos amics es troben després de molt de temps. Una comèdia intel·ligent amb un ull de vidre, un cadàver viatger, dos actes, dos actors... un germa bessó? i el grup Stres de Quatre amb l'obra *Se traja la masqueida* on es fa una recopilació de les millors peces del conjunt humorístic Les Luthiers.

La Mostra la va inaugurar l'humorista i cantautor, Ricky López, a Binèfar amb l'espectacle *Dando el Kante* que va agradar molt al públic assistent.

La vuitena Mostra de Teatre de la Llitera va baixar el teló amb una bona assistència de públic i pensant en l'edició de l'any que bé per part dels organitzadors.

Teatre Kaddish

Col·legiata

■ Ramón Mur

El llibre de Teresa Thomson sobre la *Iglesia de Santa María la Mayor de Alcañiz* està ja a la venda. És una guia de visita del temple, publicada en ocasió del sisè centenari de la concessió a esta iglésia del títol de col·legiata, el 13 de maig de 1407. «Categoria que va adquirir, segons certifica l'autora, per una bula de Benet XIII –l'aragonés papa Luna– i a instància de Sant Vicent Ferrer. Va posseir este títol fins que per disposició del concordat de 1851 el va perdre, en no tenir Alcanys la condició de capital de província». Coneixent als habitants d'Alcanys, els mil exemplars de l'obra de Thomson quedaran exhaurits en pocs mesos. Este llibre està cridat a ser, igual que el de José María Maldonado sobre el

bombardeig de la ciutat al març de 1938, una segona *Mesa revuelta* o apunts de la història de la ciutat publicats pel notari Eduardo J. Taboada el 1898, que van conèixer diverses reedicions al llarg del segle XX i que, en versió original o reeditada, disfruten de sagrada intronización en innumerables llars d'Alcanys i de tot el Baix Aragó. El llibre és irreprotxablement perfecte. Observat per qui això escriu que té potser ben guanyada fama d'exagerat, podria no merèixer massa credibilitat. Però és veritat, els animo a que ho comproven. Ni una errata, cap falta d'ortografia, com no siga alguna de discutible puntuació. Les fotografies, bellíssimes, són, majoritàriament, de l'espòs de la historiadora, Francisco

Climent. La portada, una preciosa aquarel·la de Joaquín Escuder. Els plans, en els que se superposa el temple barroc actual sobre el desaparegut gòtic, han estat elaborats pels arquitectes Luis Ángel Moreno i José Ángel Gil. Amb este llibre s'afonen molts tòpics sobre la sempre col·legiata d'Alcanys, encara que avui no tinga títol de tal. Esta iglésia és un «monument d'excel·lent interès artístic», en paraules del professor Gonzalo Borrás, present en la contraportada del llibre de Thomson. Però els passo a vostès el torn per a que jutgen esta guia per vostès mateixos i no em diguen desmesurat en elogis. L'edició és del Centre d'Estudis Bajoragoneses (CESBA), amb la

col·laboració de la Llibreria Miguel Ibáñez, l'Ajuntament d'Alcañiz, la comarca del Baix Aragó i l'Institut d'Estudis Turolenses.

La «silleta»

Sobre el llibre de Susana Antolí, *Memòries d'un altre segle*

■ Josefina Motis

Darrerament que tan es fa servir l'expressió «me pone» davant d'un metrosexual, o alguna cosa impressionant. En aquest sentit, personalment puc dir que aquest tipus de llibres, en especial aquest «me pone» però nostàlgica a més no poder.

Com que ens podem identificar molt amb aquestes històries de les nostres famílies, dels

nostres pobles, que tan embadalides escoltàvem. Només de veure el retrat de la tapa m'ha desencadenat moltes vivències. Per cert, aquesta nena anava molt mudadeta amb botes i tot, nosaltres molt més cap aquí, portàvem espadenyes més temps esbocinades que noves. Amb les sabates dels diumenges, quan les teniem, es feien nafres als peus i quedaven glaçats.

Y la «silleta»... Al poble hi havia el saguer, que feia cistelles, panistres, banastros i d'altres utensilis, el guadjioner per cosir i fer estris de cuir, i un que feia canyissos i cadires de totes les mides. Jo sempre vaig tenir «la silleta» la portava agafadeta i anava a tot arreu.

Quan sortia de l'escola me l'emportava al «rinconet» on les dones cosien prenent el Sol els pedaços tan ben posats a la roba vella. Allà demanava dos o tres

vegades el berenar, que era pa amb oli i sal o amb xolleta al seu temps, les dones em deien què ja havia berenat, pero jo insistia en que abans havia sigut l'esmozar del berenar cosa que feia molta gràcia, i més a la meua mare, de que fos tan menjadora. Al costat del «rinconet» hi havia un casalot, dos o tres cases en ruïnes –sembla que a tots els pobles hi havia molts pedregals–. Un dia, quan passava pel segon berenar, catacric, catacroc, enronsant-me amb «la silleta», vaig anar paret avall, em vaig espantar molt però vaig tornar a pujar com una fletxa amb la silleta agafada tan noves les dues com abans de rodolar. Les dones s'en van fer creus.

Han estat una constant a la meua vida, els ensurts, l'aguant, la recuperació i la fortalesa. Totes les històries servixen per a què cada persona pugui anar-

se fent camí amb fermesa.

La silleta, també ha estat una constant a la meua vida d'una manera inconscient, ara hi penso. Quan no la podia tenir on estava en vaig regalar una a la meua mare i una altra a una amiga perquè se'n recordés del nostre poble i de sa iaia molt gran. Tan aviat vaig viure al meu domicili vaig tenir la silleta de la que ja no s'aguanten els barrots.

Fa poc, pels voltants del meu Sant m'en vaig regalar una. 50€ valen avui en dia, pintadetes i tot.

L'autora del llibre esmenat, pot quedar decebuda de que es quedin els comentaris amb la imatge de la tapa. Després de recollir tanta informació de l'ambient, de la família d'abans i expressar-ho tan bé, però, és que «la silleta» és el símbol de tot el contingut i de la nostàlgia que provoca el sentir-se-hi tan identificat.

Avui sí

Avui sí que parlarem de bojós. No de governs ni d'organismes internacionals que es fan el boig mentre canvia el clima del planeta, o dels que encoratgen la violència des de la seva pròpia manca de seny, sinó d'alguns escriptors bojós. I certament que una mica sí que hem d'estar-ho la majoria dels que ens dediquem a aquesta professió.

No sé si Rimbaud entraria dins la categoria de bojós, doncs a més d'escriure va dedicar gran part de la seva vida a traficant amb armes a Etiòpia. Sí que devia estar-ho la magnífica poetessa extremeña Carolina Coronado, qui va viure al seu palau de Mitra amb el seu marit, millor dit, amb la mòmia d'aquest, durant 20 anys i al que anomenava afectuosament: «El silenciós».

Antonin Artaud pensava que era «un altre» qui escribia les seves obres; el genial boig Holderling va viure reclòs a la seva torre de Tubinga durant 36 anys mentre signava els seus poemes amb pseudònims més que estranys, mentre a Gérard de Nerval li abellia passejar una llagosta pels carrers.

Tampoc Zorrilla ni Rubén Darío es van alliberar de les al·lucinacions, encara que després acabaven per tornar a la realitat.

Alguns escriptors van crear personatges de bogeria, com Dràcula. El seu autor, Bram Stoker va concebre la seva criatureta després d'un malson provocat per un sopar excessivament ric en marisc.

Charles Dickens va rebre d'un vident de Vermont, durant una sessió espiritista, la idea de l'últim capítol de la seua darrera obra, *El misteri d'Edwin Drood*.

Silvestre Hernández

«El seu regne també és d'aquest món»

El periodista Javier Ortega publica un llibre sobre la presència sociopolítica de l'església a l'Aragó al segle XX

■ Màrio Sasot

«El seu regne no és d'aquest món. Tot i que la influència, la presència i el poder terrenal de l'església catòlica ha estat palès durant molts segles. Durant molt de temps aquest país s'ha mogut al so de les campanes, des del baptisme fins a l'enterrament.»

Així comença el llibre *Así en la tierra como en el cielo*, del periodista Javier Ortega, col·laborador de *Temps de Franja*, sobre la presència sociopolítica de l'església catòlica a l'Aragó durant el segle XX.

Aquest és el volum número 45 de la Biblioteca Aragonesa de Cultura, col·lecció creada per Ibercaja i recolzada per altres institucions aragoneses que dirigeix Eloy Fernández Clemente.

Amb el rigor, la minuciositat i l'amenitat al que ens té acostumats l'autor de *Los años de la ilusión* (Mira Editores –text imprescindible sobre la transició política aragonesa–, aquest nou llibre d'Ortega repassa diversos esdeveniments, temes i personatges relacionats amb el paper de l'església catòlica a l'Aragó: del catolicisme social a l'anticlericalisme; el paper d'aquesta institució durant la Guerra Civil, els «màrtirs de la 'Cruzada'»; del Nacionalcatolicisme a la contestació inter-

na; el paper que jugaren diferents elements de l'església en la Transició com a motor del moviment veïnal, sindical, i de «cantera» de líders socials i polítics; del relleu de prelatos en les diòcesis aragoneses actuals i les baralles entre laïcisme i catolicisme, etc.

«Un ampli capítol està dedicat a les parròquies i els bens de la Franja»

Un ampli capítol, que porta per títol «Recuperar la identidad», fa referència a les reivindicacions territorials d'una església aragonesa amb bisbes nascuts ací, i a la recuperació, en primera instància, de les parròquies de la Franja, i després, dels bens artístics d'aquestes parròquies que es troben al Museu Diocesà i algunes esglésies de Lleida. En el llibre es detallen les passes que ha seguit aquest litigi fins al moment actual.

Entre els personatges que recull aquest volum, destaquen el cardenal Soldevila, assassinat l'any 1923 a Saragossa per un grup anarquista; el mossèn de Ballobar, mossèn Arnal, que arribà a ser el secretari de Durruti; El Pelé,

gitano de Monsó, el primer de la seua ètnia en pujar als altars; lo bisbe Polanco, de Terol; José María Escrivá, fundador de l'Opus i Torreciudad; les peripècies del capellà obrer de Favara, Wilberto Delso, i el seu enfrontament amb l'arquebisbe Cantero Cuadrado; així com la trajectòria dels prelatos Elías Yanes, Manuel Ureña, Javier Osés, Alfonso Milián o Antonio Algora.

També apareixen esdeveniments com les bombes del Pilar, el retorn del Sant Grial a San Juan de la Peña, la creació de Ràdio Popular y la revista *El Cruzado Aragonés*, les inundacions de Mequinensa y Faió i el suport que els veïns dels pobles antics reberen dels seus capellans, les dues visites del Papa Joan Pau II a Saragossa, les manifestacions, encapçales per alguns bisbes en favor de l'ensenyament religiós a les escoles, les polèmiques al voltant de temes com l'avortament, els matrimonis entre homosexuals o la investigació amb cèl·lules mare.

GALERIA DE PERSONATGES

Jaume Carbón Roda, investigador

«Estudiar els pergamins de l'arxiu municipal de Fondespata, tot un repte personal»

■ Carles Sancho

Jaume Carbón Roda va nàixer al mas de Suriaco, dins del terme de Vall-de-roures, el 1938 en plena guerra civil amb el seu pare mobilitzat a conseqüència del conflicte bèl·lic. Després d'haver estudiat a l'escola de la vila els mestres van recomanar als seus pares que anés a estudiar amb una beca a Terol. El 1951 va accedir a l'Escola del Treball a la capital de la província on va cursar estudis de mestria industrial. Més tard va passar a l'empresa pública Calvo Sotelo a Escatró on va seguir estudiant i treballant a la central tèrmica fins que va acabar estudis a l'Escola de Pèrits Industrials de Saragossa. El 1957 marxà a Barcelona on treballà a l'empresa privada com a tècnic en

la millora dels processos industrials i la rendibilització de la productivitat per afavorir la competència industrial. En els últims anys a través de la robòtica. Després de tres anys de jubilació el seu temps es reparteix entre Barcelona i Vall-de-roures. Durant les cada vegada més llargues estades a la seua vila va conèixer l'existència d'un arxiu municipal a Fondespata i, en Jaume, que va aprendre llatí durant l'estada a Terol, va començar a interessar-se pels pergamins de l'arxiu. Primer pels documents relacionats amb la seua vila però, més tard, va pensar estudiar la totalitat dels pergamins per donar-los a conèixer i evitar el seu deteriorament, Jaume copia i tradueix els documents, fins

ara 75 dels 150 que guarda l'arxiu. Els pergamins daten del 1188 al 1532. Els primers tots escrits en llatí, des de 1295 apareixen també en castellà i després de 1322 en català. Des d'aquesta data la major part dels pergamins de l'arxiu estan escrits en aquesta última llengua.

A partir de la tasca d'en Jaume l'Ajuntament de Fondespata ha demanat beques i ajuts per a la catalogació dels documents de l'arxiu i fa dos anys que s'ha començat a organitzar i catalogar un dels més importants que s'han trobat al Matarranya. Jaume ha començat a publicar alguns d'aquests documents, ha col·laborat en diferents exposicions per divulgar aquest patrimoni històric i ha

CARLES SANCHO

fet conferències sobre la seua tasca investigadora i la importància dels arxius.

Jaume, a més, és col·laborador de Repavalde, associació cultural de Vall-de-roures, que té com a objectiu principal la promoció cultural de la capital del Matarranya.

CRÒNIQUES TAGARINES

Nota del natural:
Marfull i mortifuig

■ Esteve Betrià

En la nota publicada al número 59 d'aquesta revista, m'esplaiava a propòsit dels noms que reben en terres catalanes uns petits animals –possiblement dues o més espècies distintes d'insectes voladors– amb una morfologia que recorda la del mosquit comú: el 'rantell' (i variants formals), al nord-est del Principat, de picada forta i dolorosa; i la 'rentilla' (i variants, inclosa la 'ranzilla' de Mequinensa), al sud de Catalunya i al País Valencià, que no pica (o de picada molesta però no gaire dolorosa) i que sovint vola en eixams.

Un tercer nom emprat per a referir-se a insectes que popularment s'associen al mosquit o altres animals menuts és 'marfull', un nom que compta amb una llarga història en els grans repertoris lexicogràfics catalans com a simple sinònim de mosquit. Això sí, cal no confondre el zoònim 'marfull' amb el seu homònim 'marfull', conegut i documentat fitònim que es fa servir per designar un arbust (*Viburnum tinus*) de flors blanques i fruits blavencs força present en els alzinars i jardins mediterranis.

Com a zoònim, el 'marfull' ha estat àmpliament documentat a terres de la Catalunya Nova (Segrià, Urgell, Segarra, Les Garrigues, Camp de Tarragona, Priorat, Ribera de l'Ebre, etc.), en localitats del sud del País Valencià (Alcoi, Elx, Mutxamel, el Campello, etc.) i en punts de la Ribera de l'Ebre (Ascó, Miravet, el Pinell de Brai, etc.), amb definicions diverses però que sempre inclouen la idea de mosquit, o petit insecte, de picada forta i dolorosa. També s'empra aquest zoònim, amb la variant

fonètica 'marfui' pròpia de Mallorca a Ciutat de Palma i en altres punts de l'illa per designar un petit insecte, en aquest cas amb el gruix d'una formiga petita, paregut a un minúscul escorpi, que pica molt fort i fa faves semblants a les dels pics de xinxa.

On encara no s'ha enregistrat el zoònim 'marfull' és en cap parlar de l'Aragó catalanòfon. En canvi, sí que ha estat documentat el zoònim 'mortifuig' a Mequinensa per designar un insecte que presenta una morfologia que recorda la del mosquit comú, tot i que el 'mortifuig' mequinensà és un petit insecte volador fosc i allargat –talment el 'marfui' palmèsà– que té una picada més forta i dolorosa que no pas la de la femella del mosquit comú. A Alcampell la forma que s'ha atestat ha estat 'mortifuix' per designar un petit insecte volador que 'fui' després de picar. Fora de l'Aragó catalanòfon s'ha documentat la forma 'mortefuig' a Almenar (Segrià) com a nom local de la libèl·lula. I ja fora del domini lingüístic català s'ha atestat el zoònim 'mordifuch' (*insecto negro o tipo de gorgojo, parecido a una hormiga, aunque un poco mas grande, y que se reproduce o cría dentro de las casas*) a l'Alt Millars, a l'àrea castellanoaragonesa del País Valencià; i els zoònims 'mordihu' (*insecto muy pequeño, pardo oscuro, que se cría entre el trigo en los graneros, y pica y muerde, por lo que se le dio este nombre*) i 'mordehuye' (*tijereta*) en terres castellanoandaluses.

Tot sembla indicar que els zoònims 'marfull' i 'mortifuig' –i variants– tenen l'origen en un compost d'imperatius llatins MORDE + FUGE 'pica (mossega) i fuig'.

Bé, no cal dir que, com és habitual, serà molt ben rebuda, i agraïda com cal, tota informació o documentació a propòsit de la vigència del zoònim 'marfull' –i variants– a l'Aragó catalanòfon i a les Terres de l'Ebre. Unes dades que, com de costum, podeu fer-me arribar a l'adreça electrònica hmoret@wanadoo.es

Miques de l'Alguer

■ Quim Gibert

«Viu és l'amor i l'antic cant que camina a passos llarg pels carrers.» Antoni Canu (poeta alguerès)

El xofer del cotxe de línia que recorre el nord de Sardenya ja ens va alertar que cap altra ciutat portuària de l'illa era tan bufona com l'Alguer. Tant és així, que quan arriba l'estiu, els carrerons empedrats del barri antic són presos pel bullici del turisme. Precisament en aquests racons de l'Alguer Vella és on hi ha els orígens d'aquesta plaça forta, que ha conservat part de les muralles i baluards. Molts presidiaris catalans dels segles XIV i XV, amb penes menors, foren convidats a establir-s'hi a canvi de retrobar-se amb la llibertat.

El periodista Joan Tort defineix l'antiga fortalesa catalana com «el testimoni contemporani d'un mediterrani medieval que fou un autèntic pont de cultures» (*Descobrir Catalunya*, abril 2000).

Arran d'aquest mestissatge, Pompeu Fabra va descobrir el mot llumí l'any 1927. Parlant amb un alguerès de pas per Barcelona, se'n va adonar que ells no feien servir ni *misto* ni *cerilla*, paraules d'origen castellà. I que, en canvi, havien catalanitzat el sard *luminò*. «El mestre va respondre amb un eureka o equivalent, mentre els ulls li llampeguejaven (...) D'aquesta manera va entrar al Diccionari General l'única aportació algueresa», detalla

Eugeni Casanova (pàg. 277 del llibre *Viatge a les entranyes de la llengua*).

L'Alguer d'ara, però, és també el reflex d'uns Països Catalans cada cop menys catalans. Els esforços que s'han fet i es fan en bé de la catalanitat han quedat curts. «Aquí també parlem català», em deia somrient, però en italià, una cambrera de la Marina de les Barques, un dels passeigs voramar de l'Alguer. Tant en aquest punt cardinal dels Països Catalans com a tota l'illa allò català és vist amb simpatia. En un comerç de l'eixample l'escena es repeteix: «Tu em pots parlar en alguerès. Jo t'entenc», em fa notar en italià la dependenta d'una fleca. La jove se sent

molt orgullosa de ser filla de la ciutat catalana de Sardenya. Els seus pares mai li han volgut parlar alguerès, malgrat que entre ells és la llengua que fan servir. Luca Scala, dinamitzador d'Òmnium Cultural de l'Alguer, no dubta a titllar d'objectivament gravíssima la situació moderna de l'alguerès: «Decennis d'ensenyament a les escoles només en llengua italiana, amb els consells que els mestres proporcionaven (imposaven...) de no transmetre la parla local als fills per por de prejudicis (...), han produït una veritable destrossa» (*Miscel·lània a Joaquim Arenas i Sampera*, E.A. del Diari Oficial i de Publicacions 2003).

SOM D'EIXE MÓN

F (efa) de figa de Fraga

Francesc Ricart

Avui em passa ben al contrari de l'altre camí, de bon principi sé de què parlar: em bull una idea (perdoneu la presumpció de tenir idees) des de fa vint-i-quatre hores i he de mirar que es coga o que la sàpiga confitar bé i en pugua fer un article amb cara i ulls: us parlaré de les figues!

Ahir, poseu-hi un dimecres de novembre, a l'*Espai Mallorca* de Barcelona, a tocar de l'Institut d'Estudis Catalans, al carrer del Carme, es va presentar el llibre *De figues i figueres*, de Felip Munar, presentat per Joan Soler i Amigó: pura delícia i pura enveja per a aquest cronista. Hi vaig anar, a la presentació, per un seguit de raons, alguna tan senzilla com conèixer l'autor del llibre i saber com s'estima el món de les figues; una altra raó, i aquesta seria la principal, era el desig d'aprendre a estimar les figues i les figueres com a elements conformadors de paisatge i de cultura. A veure si em sé explicar: el llibre fa un recorregut a partir del qual tracta de manera exhaustiva tot allò que es relaciona amb les figues a les Illes Balears, i en concret, a Mallorca, d'on és l'autor. Des de la història fins a receptes per menjar figues, passant per les varietats de figues, —sabíeu que se n'han arribat a distingir més de cent trenta varietats? Jo no, i tampoc no sabia que la varietat **bordissot** blanca és *la de Fraga*— i continuant per les feines agrícoles i els aspectes lingüístics presents que ens mostren una vitalitat envejable.

Ja veig que m'he descobert i que dos camins he parlat d'enveja; m'agradaria que fos, això sí, una enveja sana. Jo m'entenc, us ho ben asseguro. Perquè em sap greu que el *mondelafiga* de

fa quatre dies, que presidia la vida dels nostres pobles, avui a penes no hi tinga cap traça ni senyal. Heu pensat mai com és que hi ha tan poca presència d'aquest *món* a Fraga i als pobles de la nostra comarca, on les figues han arribat a tenir la categoria de la màxima excel·lència, on durant generacions la gent de Fraga ens hem vantat de ser del poble de les figues, fins i tot ara quan a penes no n'hi ha i que, si en vols regalar, te'n veus un brut per trobar-ne d'autòctones, perquè te les amollen d'Esmirna, de Màlaga o de vés a saber. I, en canvi sabem això, que a Mallorca hi ha gent que treballa per recuperar la cultura de les figues; o que hi ha pobles que organitzen fires al voltant d'aquesta fruita perquè se l'estimen i s'estimen: Alfarràs (Segrià), Capellades (Anoia), Algaida (Mallorca Oriental), etc.

I què voleu, però l'evidència d'aquest buit, a mi em fa que estic parlant de la mateixa cosa, de la misèria cultural amb què ens ha tocat de conviure, fruit de desídies històriques: ha desaparegut un món que, precisament, ens feia presents en el món; semblantment, també estem perdent la llengua i tot allò que comporta la llengua —una cultura, una visió del món, com diuen els entesos— i correm el perill que en no gaire temps no ens reconeguem i que les generacions futures hauran de llegir en els llibres que aquí, en els seus pobles, es parlava una llengua, tal com un servidor, ignorant com sóc, he hagut de llegir que el bordissot és la figa de Fraga, (*una figa dolça i molsuda* diu la GEC) el producte que ens identificava en tots els mercats del món.

No sé si ha quedat clara la idea que em cou, ni sé si haurà servit de res; això, però, ja són figues d'un altre paner, com les figues que l'amic Galan també ens ha salvaguardat en recollir —diu que de sa mare— aquells versets que, per cert, es recullen arreu dels nostres països on hi ha figues: «La figa p' a ser madura/ ha de tindre tres senyals:/ pansida, acribassada,/ i mossada del pardal»*.

* Josep Galan. *Les cançons de la nostra gent*. «Pa de casa», 7. Edició Diputació General de Aragón. Saragossa, 1993

Els sòrabs, la minoria eslava d'Alemanya

■ Artur Quintana

A l'est d'Alemanya, a l'angle on aquest país fa frontera amb Polònia i Txèquia es troba la regió de la Lusàcia, actualment dividida entre les comunitats autònomes de Brandenburg i de Saxònia, on viuen els sòrabs, la minoria eslava de l'Alemanya actual, una minoria demogràficament prou pareguda a les nostres: unes seixanta-mil persones, i una minoria la història de la qual presenta també força analogies amb les del nostre país: una i altres asprament perseguides en el passat per les respectives monarquies, amb un breu moment de tolerància durant la República de Weimar, i ací ni això durant la Segona República, per caure en la persecució més aferrissada durant el feixisme tant ací com allà, però amb una diferència i en aquest cas a favor nostre: a Alemanya el feixisme, si hagués triomfat definitivament, hauria aplicat no només el genocidi cultural com en el nostre país, ans també el físic del sòrab. Ve després de la fi del feixisme, allà l'any 1945, ací trenta anys més tard. Vegem quina és ara la situació als territoris de llengua sòrab i comparem-la amb els de llengua aragonesa i catalana del nostre país. Quan ara fa uns quinze anys la República Federal d'Alemanya s'incorporà a la República Democràtica Alemanya i procedí a una reestructuració del territori, era un bon moment per a posar tots els territoris sòrabs dins d'una mateixa regió, però no es va fer així, i els sòrabs segueixen dividits entre els de Baix, inclosos a Brandenburg, i els de Dalt situats dins de Saxònia. Es tracta del conegut mètode del *divide et impera!* i que ací a l'Aragó s'ha seguit fidelment a l'hora d'establir les comarques, mirant de no tenir gens en compte la cohesió de la comar-

ca segons criteris de llengua. Però ací s'acaben els pareguts entre el nostre país i Brandenburg i Saxònia a l'hora de tractar les seues minories. L'Estatut nostre parla de modalitats i mig d'amagat també de llengües que són una riquesa que cal fomentar i protegir, sense anomenar-les mai pel seu nom. Les Constitucions de Brandenburg i Saxònia diuen clar i català que en aquestes comunitats es parla sòrab: l'article 6.1 de la Constitució de Brandenburg diu «La Comunitat Autònoma garanteix el dret dels sòrabs a mantenir llur identitat, així com també al conreu i desenvolupament de la llengua pròpia, cultura i tradició, especialment a les escoles, parvularis i institucions culturals» i els paràgrafs 3 i 4 de l'article 25 de la Constitució de Saxònia són encara més explícits: «Els sòrabs tenen el dret de mantenir i fomentar la llengua i la cultura sòrabs en la vida pública i d'ensenyar-la a les escoles i parvularis» (§25,3) i «En el territori sòrab s'ha d'incloure la llengua sòrab en la senyalització pública» (§25,4) i perquè no es produeixen malentesos a l'hora de desenvolupar les lleis que afecten els drets dels sòrabs s'indica que en legislar-les hi han de prendre part representants sòrabs (§ 25, 5). Com que els sòrabs es troben dividits en més d'una comunitat autònoma ambdues constitucions insisteixen en la col·laboració transfronterera en tot allò que afecte qüestions sòrabs (§6,3 de l'Estatut de Brandenburg i § 25, 2 del de Saxònia).

Vegem ara com és el dia a dia, la crua realitat a la Lusàcia, al país del sòrab. Tot i que 60.000 persones declaren que són sòrabs sembla —ací les estadístiques no són gaire clares— que escassament la meitat

Cartell bilingüe d'una vila dels sòrabs de Saxònia. En lletres més grans el nom en alemany, més xiques en sòrab. A sota posa «Districte de Bautzen» en alemany

parlen la llengua: entre set i deu mil a Brandenburg, la majoria adults, i entre 15 a 20.000 a Saxònia, adults i infants, la llengua és doncs molt més viva entre els sòrabs de Dalt que entre els de Baix. La Lusàcia és una de les regions de més feble economia d'Alemanya amb una forta emigració. Tot plegat, difícil situació econòmica, emigració, no transmissió familiar de la llengua entre els sòrabs de Baix, recorda bastant la situació al nostre Pirineu. La situació a l'escola és diferent: ací, a l'Aragó, ensenyament optatiu d'aragonès i català a algunes escoles, allà cal distingir entre Brandenburg on s'ensenyava sòrab a les escoles i Saxònia amb dos tipus d'escola: un on tot es fa en alemany tret de la classe de sòrab i un altre, les dites escoles sòrabs, on tot es fa en sòrab llevat de la classe d'alemany. A Brandenburg hi ha un institut d'ensenyament mitjà —recordem que als instituts alemanys van els alumnes dels deu als divuit anys— on s'ensenyava sòrab, mentre que n'hi ha tres a Saxònia cadascun d'ells amb una línia sòrab, amb ensenyament d'alemany, i una altra d'alemany, amb ensenyament de sòrab. Des de fa uns pocs anys

per a l'examen de final del batxillerat i accés a la universitat els alumnes poden triar el sòrab com a assignatura de llengua en comptes de l'alemany. A totes les escoles de Saxònia, vull dir també a les que són fora del territori de llengua sòrab, és obligatori tenir coneixement bàsic de la història i cultura sòrabs. Per a fer front als casos prou freqüents d'escassa o inexistència de transmissió familiar del sòrab s'ha introduït en algunes escoles la immersió, anomenada *witaj* (=benvinguts) en sòrab.

En els mitjans de comunicació els sòrabs de Saxònia disposen d'un diari, *Serbske Nowiny* (=Diari Sòrab), i els de Brandenburg d'un setmanari, *Nowy Casnik* (=El Jornal Nou) i tots ells d'algunes publicacions mensuals. Hi ha emissions de ràdio d'algunes hores diàries, així com programes de mitja hora de televisió. I evidentment hi ha teatre, música, dansa i literatura sòrab. Molt conegut, també a la resta d'Alemanya, és la figura de Kroat, procedent de la tradició popular i present a moltes obres literàries i musicals, personatge a mig aire entre el misteri, la malenconia i l'afirmació vitalista. Un altre dia en podríem parlar.

Oliviers a les Llomes (Calaceit)

RICARD SOLANA

Teruel al natural

